

דרשת יום העצמאות

תשפ"ה

הגדת העצמאות

כבכל שנה, נתחיל בלימוד משנה (ברכות ט א), לעילוי נשמת חללי מערכות ישראל, שתהיה קשורה גם לנושא שנדבר עליו בדרשה:

הרואה מקום שנעשו בו ניסים לישראל אומר ברוך שעשה ניסים לאבותינו במקום הזה מקום שנעקרה ממנו עבודת כוכבים אומר ברוך שעקר עבודת כוכבים מארצנו: המשנה מחדשת לנו, שלא רק מי שרואה נס בעינו יכול לברך עליו, אלא גם מי שרואה את המקום שבו הוא נעשה. אותו הדבר הוא גם לגבי עקירת עבודה זרה מן הארץ. המקום שבו נעשה נס, מחבר אותנו לתודעה של הנס. כאשר אתה לא רק מדבר על הנס, אלא נמצא באותו המקום שבו הוא קרה, אתה יכול להרגיש אותו טוב יותר. הדבר דומה לביקור בביתו של אדם מפורסם, שנים רבות לאחר שהוא נפטר. עיריות רבות מציבות שלט ליד בתיהם של סופרים, משוררים ומנהיגים – כאן גר ופעל פלוני בשנים אלו ואלו. המעבר ליד המקומות הללו מחבר אותנו לדמויות שלהן.

הדבר נכון לא רק לגבי ממד המקום, אלא גם לגבי ממד הזמן. לכן אנחנו מברכים בחנוכה ובפורים – שעשה ניסים לאבותינו, בימים ההם בזמן הזה.

כך הוא כמובן גם לגבי הנופלים. לכל אחד מן הנופלים יש יום אחד מיוחד לו, שבו הוא נזכר. וברמה הלאומית, יש לנו את היום הזה, המחבר אותנו לזכרם של כל הנופלים. אני רוצה לחלוק אתכם היום גילוי היסטורי גיליתי רק השנה, ואני מעריך שרוב או כל היושבים כאן אינם מכירים, ויש לכך סיבה. לדעתי פיסת ההיסטוריה הזו, יכולה ללמד אותנו משהו על תהליכים בעם ישראל, שקורים עד ימינו אלה.

כידוע, יום העצמאות, שנקבע על ידי הכנסת, ובמשא ומתן עם הרבנות הראשית לישראל, לא זכה עד עצם היום הזה במסגרת קבועה של חגיגות.

אמנם, ברמה הלאומית, ישנם דברים שהתקבעו – טקס משיאי המשואות, חיילים מצטיינים בבית הנשיא, חידון התנ"ך העולמי לנוער, פרס ישראל, מטסים ומשטים ועוד. אך ברמה הפרקטית האישית, עדיין הדברים אינם קבועים.

ישנם האומרים הלל, חלקם שלם וחלקם חצי, חלקם בברכה וחלקם ללא, אך זה לא מיוחד דווקא ליום העצמאות. ישנם המקפידים על סעודה בשרית, בדרך כלל על האש, אך זה לא נתפס כחובה טקסית, כמו בשבת, יום טוב או פורים, אלא כבילוי משפחתי.

אין לנו הדלקת נרות כמו בחנוכה, קריאת מגילה כמו בפורים, ואפילו לא קריאה מיוחדת בתורה (יש הקוראים הפטרה, בלי ברכות).

המועצות המקומיות או העיריות, מנסות למלא את החלל במופעי בידור כאלה ואחרים, אך הקהל נמצא שם כצופה, ולא כפעיל, וכמובן אין מדובר במסורת קבועה ומחייבת. על הקשר של התכנים הללו ליום העצמאות, לא כדאי להרחיב.

כבר שנים רבות שאני חולם על חידוש של איזושהי מצוות היום, שתעניק לו את הממד הדתי והמסורתי שחסר לו, ותקבע אותו בלוח השנה העברי באמת. פורים וחנוכה שורדים בלוח השנה העברי, בגלל הנרות, משלוח המנות וקריאת המגילה.¹

1 במגילת תענית מופיעים תאריכים רבים של חגים, שאף אחד מהם לא שרד, חוץ מחנוכה. הסיבה לכך היא כנראה מכיוון שבחנוכה התקבעה המצווה של הדלקת נרות, ואותה הרבה יותר קשה להשכיח או לבטל (למצוא את המקור)

את ההגדה הזו, הפיק צה"ל, לקראת יום העצמאות הרביעי של מדינת ישראל בשנת תשי"ב (1952 למניינם), ולפי תוכנה היא הייתה אמורה להוות את חומר הקריאה במעין ליל הסדר של יום העצמאות.

מי שהופקד על התוכן של ההגדה היה הסופר, הצעיר אז, אהרן מגד, שעלה לארץ בגיל 6, וגדל כאן ברעננה³. הוא היה אז בן 28 בלבד. בתחילת דרכו הספרותית.

מכתבה מעיתון הצפה (ז"ל) מן השבוע שלאחר אותו יום העצמאות⁴, עולות שתי טענות:

א. ההגדה נועדה להחליף את הגדת הפסח המסורתית. כדוגמא לכך מזכיר עתון הצפה את הגדות הפסח של הקיבוצים החילוניים.

אבל אני רוצה להתרכז דווקא בטענה השנייה – השמטת שם שמים מן ההגדה והחלפתו בצה"ל. הצפה מודעה שההשמטה אינה מוחלטת. ובמסום אחד מוזכר הביטוי "צור ישראל":

וַיִּזְעָקוּ אֶל הַדָּגָל כָּל בְּחֹיר וטוֹב בְּיִשְׂרָאֵל מִן הַפֶּלֶם"ח וּמִן הַחִי"ש, מִן הַכִּפְּרִים וְהַעֲרִים וּמִכָּל זְרוּעוֹת הַ"הֲגֵנָה", וְנֹאמַר: הֵם בְּחִיל וּבִכְחַת, הֵם בָּרָקֵב וּבִפְרָשִׁים וְאַנְחָנוּ בְּאַמּוֹנֵתְנוּ **בְּצֹר יִשְׂרָאֵל** וּבִשְׁם אֲהַבְתָּנוּ אֶת עַמֵּנוּ וְאֶת אֶרְצֵנוּ נִלְךָ, לָנוּ הַנִּצְחוֹן!

- בְּרוּךְ שֶׁהֵחֵינּוּ וְקִיָּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לְיוֹם הַזֶּה, יוֹם חֲרוּתֵנוּ, חֵג הָעֶצְמָאוּת. (מִי הֲחִינּוּ וְקִיָּיֵמָנוּ לְמַשֵּׁל: ?)

צא ולמד מה בקשו הערבים לעשות לנו שכל שליטי הארצות בקשו להאבידנו בארצותיהם הם והערבים בקשו להאבידנו בארצותיהם הם והערבים בקשו

2 את הצילום שלה ניתן למצוא באתר הספרייה הלאומית:

https://rosetta.nli.org.il/delivery/DeliveryManagerServlet?dps_pid=IE4681806&_gl=1*1hddqu0*_ga3*MTcxOTYlMTQxNjY4NjA5MjQ5ODQz*_ga8*PpG5E6Z*MTYwOTc0OTcwOC40ODIuLjMxNjA5NzQ5ODMvLjIu2*_ga2*1.108048452.753257692.1609664046-1719221417.1609249843

<https://benyehuda.org/read/13952>: ואת הנוסח המלא שלה אפשר למצוא בפרוייקט בן יהודה:

3 אביו, משה דוד מגד, היה המורה הראשון במושבה, ומנהל בית הספר הראשון שבה – ממלכתי א', שנקרא היום על שמו – מגד.

4 ארכיון עתון הצפה <https://www.nli.org.il/he/newspapers/?a=p&p=articleclipping&d=hzh19520508-01.2.7&dlv=none&e=-----he-20--1-img-1#txiNixTxi%22D7%94D7%92D7%93D7%AA%20D7%94D7%A2D7%A6D7%9E%D7%90D7%95D7%AA%22-----1#>

להאבידנו בארצנו ארץ־ישׂראל, אף קמנו אֶנְחֵנו וְהִפְרָנוּ עֲצָתָם וְסִפְלָנוּ מִזְמָתָם לְקַיֵּם
מִה שֶׁנֶּאֱמַר: וַעֲצַת ה' הִיא תִקּוּם.

- **פְּרוּךְ הַמָּקוֹם פְּרוּךְ הוּא**, פְּרוּכִים הַחֲלוּצִים הָרְאוּשִׁים וְהָאֲחֻרָיִם, פְּרוּכִים הַשּׁוֹמְרִים
וְהַמְּגִנִּים, פְּרוּכִים הַלּוֹחֲמִים וְהַסֹּפְגִים וְהַנִּטְּסִים, פְּרוּכִים מוֹבִילֵי הַשִּׁירֹת וְהַחֲבָלָנִים,
פְּרוּכִים רֹאשֵׁי הָעָם וּמְנַהִיגֵיו שֶׁבְּזָכוֹת כָּלֵם בָּאנוּ עַד הָלוֹם.

כך שברמה העובדתית, אין זה נכון ששם ה' אינו מופיע בהגדת העצמאות.
אך בהחלט בולטת בהגדת העצמאות המגמה להחליף את אזכור שם ה' בהגדת פסח המסורתית,
במדינה או בצה"ל. הדוגמא הבולטת ביותר לכך, והיא גם הוזכרה בכתבה בהצפה היא:
לא על ידי מִלְאָךְ וְלֹא עַל יְדֵי שְׂרָף וְלֹא עַל יְדֵי שְׁלִיחַ הַכִּינּוֹ אֶת הָאוֹיֵב וְיִכְלָנוּ לוֹ, כִּי אִם עַל
יְדֵי צָבָא הַגָּנָה לְיִשְׂרָאֵל, שְׂרוּחוֹ דְרוּכָה וְזִרְעוֹ עֵזָה וְאֶשֶׁר חָרַף נִפְשׁוֹ בְּמַעֲרָכוֹת הַמִּלְחָמָה
בְּגָלִיל, בְּהָר וּבְנֶגֶב. הִבָּה נָרִים כּוֹס שְׁלִישִׁית לַחֲיֵי צֹה"ל אֶשֶׁר נִלְחַם בְּאוֹיֵב וְהִבִּיא לְיִשְׂרָאֵל
אֶת הַנִּצָּחוֹן. לַחֲיֵי צָבָא הַגָּנָה לְיִשְׂרָאֵל!

הדבר הזה דומה לשלט שנישא במצעד צה"ל ובו נכתב "ישראל בטח בצה"ל", במקום "בטח בה".
אך האם זו היתה סיבה טובה לגניזת ההגדה? בעיני זו היתה טעות היסטורית.
המוטו המרכזי של חג הפסח, שבו אנו קוראים את ההגדה הוא "ה' ילחם לכם ואתם תחרישון".
הפסוק הזה איננו מופיע בהגדה, והוא שייך לקריעת ים סוף, אבל הוא מבטא נכונה את רוח היום.
הקב"ה הוא זה שעושה הכל, ועם ישראל נדרש רק לצייט לפקודות, ולהתבונן במה שקורה.
זוהי גם שיטת ההתנהלות בכל שנות המדבר. כמעט בכל מאורע שקורה, מעורב נס גלוי. כך במן,
בענני הכבוד, בבאר, בעדת קרח ועוד.
לכאורה, המסקנה מכאן היא שחשיבה יהודית היא חשיבה על הקב"ה, שהכל נעשה על ידו.
אבל זוהי הסתכלות חלקית ביותר.

אזכיר כאן מה שכתבתי בכרך של רננות המוקדש לפורים.
במדרש משלי (בובר, פרשה ט) מופיע מאמר שאיתגר מאוד את המפרשים:
... שכל המועדים עתידים בטלים, וימי הפורים אינם בטלים לעולם, שנאמר: וַיְמִי
הַפּוּרִים הָאֵלֶּה לֹא יַעֲבְרוּ מִתּוֹךְ הַיְּהוּדִים (אסתר ט כח).
הקושי במאמר זה גלוי לעין, והוא נוגע בכמה נקודות:

א. האמירה שמועדים מסויימים עתידים להתבטל היא קשה מאוד.
ב. גם אם נבין שהמועדים יתבטלו לעתיד לבא, הרי העובדה שדווקא פורים לא יתבטל,
דורשת הסבר. מה יש בו בפורים שאין בשאר המועדים?
המפרשים השונים ראו את האתגר הגדול בהסבר המדרשים הללו, וניסו לתרץ בצורות שונות,
שבכל אחת קושי משלה. לאור הקשיים בהסברים הנ"ל, הצעתי כיוון אחר.
נקבל את שיטת המפרשים האומרים שלא מדובר בביטול של מצוות החגים, אלא בכך שיפסיקו
להתפעל מהנסים שקרו בהם. וננסה להבין מה יש בו בפורים שמאפיל על ניסי יציאת מצרים.
הנסים ביציאת מצרים הם גלויים. כאשר הקב"ה מתגלה בצורה כה ברורה, נוכחותו היא וודאית.
אך מה קורה בין נס לנס? האם גם שם הקב"ה נוכח? זה כבר לא כל כך ברור ופשוט. אנשי דור
יציאת מצרים, היו עלולים לחיות בהרגשה שהקב"ה נוכח רק כשרואים זאת בבירור, ובכל זמן
אחר הוא אינו נמצא שם.

נשווה זאת לנס של פורים. התשובה לשאלה היכן התרחש הנס של פורים, היא לא כל כך ברורה,
ובטח שאינה נקודתית. בסופו של דבר מהו הנס במגילה? התיזמון המופלא של כל האירועים

למסכת אחת. כל מאורע שקורה במגילה, מקבל את חשיבותו רק לאחר מכן, כאשר מגיעים מאורעות אחרים ומתחברים אליו.

אם נשווה ליציאת מצרים, הרי שהאדם המתבונן בניסי המגילה צריך תכונות נפשיות אחרות לחלוטין כדי להבין את הנס. אם את ניסי יציאת מצרים יכול להבין גם תינוק, הרי שכאן, צריך הרבה סבלנות, מבט כללי ועומק, כדי להבין את הנס שהתרחש.

בנוסף לכך, הקב"ה איננו גלוי בשום מקום במגילה (ואכן, שמו לא נזכר בה ולו פעם אחת). הוא העולם ממשיך להתנהג כרגיל, והנס נעשה מאחורי הקלעים.

אך חסרוננו של נס פורים, הוא יתרונו. לאחר שקראנו את סיפור המגילה, וגילינו שמאחורי ההתנהגות הטבעית מסתתר הקב"ה, הרי שעכשיו אנחנו "חושדים בקיומו", על כל צעד ושעל. לא צריך לקרוא יותר סיפור יוצא דופן. די לי לקרוא את העיתון המספר את המתרחש בעולם, וזה כבר יעורר בי את המחשבה – היכן הקב"ה מסתתר מאחורי הדברים.

היתרון בכך הוא עצום – אין הפסקה מנוכחותו של הקב"ה אלא היא קיימת בכל מקום וזמן.

וזהו אם כן פירושו של מאמר חז"ל – שכל המועדים עתידים בטלים, וימי הפורים אינם בטלים לעולם. כאשר עם ישראל היה בראשית דרכו, היה הקב"ה צריך להראות את נוכחותו בצורה ברורה פורצת גבולות טבעיים. ללא נסים אלו, לא היה בעם ישראל העומק לראות את הקב"ה.

אך כאשר הגיע הנס של פורים, היה כבר עם ישראל בוגר יותר, ויכול היה לקבל את האתגר, לגלות את הקב"ה מאחורי כל התרחשות היסטורית.

מה שאומרים חז"ל הוא שלעתיד לבא, לא יהיה עוד צורך בנסים גלויים כדי לגלות לנו את נוכחותו של הקב"ה, ולכן המועדים כולם, המבוססים על נסים אלו, לא יהיו עוד מרגשים. לעומת זאת, פורים, המציב סטנדרט של עומק הראיה של הקב"ה בכל מקום וזמן, ישאר, והוא יבטא את צורת החיים של לעתיד לבא.

את המאמר סיימתי בשאלה: מתי יגיע כבר אותו "לעתיד לבא", שבו פורים יתגבר על החגים האחרים? לעניות דעתי, אנחנו כבר נמצאים בתקופה הזו. כאשר הקב"ה השיב אותנו לארצנו, ועזר לנו להקים בה מדינה, הוא לא עשה זאת על ידי נסים גלויים, אלא על ידי מאורעות הסטוריים טבעיים. כל מי שחיפש את הנסים הגלויים, התאכזב כנראה, ויש שרואים בכך הוכחה לכך שמדינת ישראל איננה חלק מתהליך הגאולה.

אך זוהי ראייה שטחית. צירוף המקרים שהביא להקמת מדינת ישראל, ולהתפתחותה הפלאית, עד עצם היום הזה, אינו נופל מניסי מגילת אסתר. דווקא העובדה שאנו משבחים את הקב"ה בכל שנה ביום העצמאות על כך, מעידה שהפנמנו את המסר של פורים, ואנחנו רואים את הקב"ה מאחורי כל מאורע, ואיננו זקוקים עוד לפריצת גבולות הטבע כדי לשים לב שהוא שם.

ואם כן, לו הייתי כותב את דברי חז"ל היום הייתי מוסיף ואומר: שכל המועדים עתידים בטלים, וימי הפורים והעצמאות אינם בטלים לעולם.

אני חוזר למגילת העצמאות. הטעות של החוגים הדתיים לדעתי, הייתה להשוות בין הגדת העצמאות לבין ההגדה של פסח. ההשוואה הזו הראתה ירידה באזכרת שם שמים, וממילא נתפסה כנסיון לרפורמה במסורת. אך יום העצמאות איננו חג מקביל לפסח, אלא לפורים, שבו אנחנו נדרשים למצוא את הקב"ה גם במקום שהוא לא מוזכר בפירוש.

אהרן מגד כתב מגילת אסתר ליום העצמאות, בסגנון של הגדת פסח.

לו כך היו מתייחסים להגדת העצמאות, היה אפשר לדרוש עליה כמו שאנו דורשים על מגילת אסתר שבה לא נזכר שם ה' בכלל. היינו יכולים להבין את גודל הנס שקרה לנו ביום העצמאות, דווקא מתוך כך ששם ה' לא נזכר, והוא קורא לנו בין השיטין של ההיסטוריה.

בכך היינו יכולים לדחוף את ההבנה, שהקב"ה עומד מאחורי כל דבר, ולא רק בניסים הגלויים. עוד היינו מרוויחים שטקסטים המושפעים בבירור מטקסטים מסורתיים, נכנסים לקנון שלנו, וצה"ל מפיץ אותם בין כל חייליו. בכך היינו יכולים להעניק ליום העצמאות את הטקס הקבוע, בעל הערכים היהודיים והדתיים, שכל כך חסר בו היום.

אך כל זה דורש פרשנות חיובית למעשיו של האחר. ההתנגדות להגדת העצמאות נבעה מפרשנות חשדנית שראתה בה ניסיון לפגוע בקדשי ישראל. פרשנות אחרת, כגון זו שהצענו כאן, הייתה יכולה לפתור את הקונפליקט, ולתת לנו את כל היתרונות שצוינו לעיל.

כדאי מאוד לחשוב בצורה הזו גם בימינו. כאשר במחלוקות קשות, עומדים משני צדי המתרגם אנשים שבצורה קטגורית אינם מאמינים ששום דבר שנעשה או נאמר במחנה הנגדי מונע מכוונות טובות. ניסיון להאמין שיש כוונות טובות גם בצד הנגדי, היה יכול לפתור חלק גדול מן הבעיות הללו. היינו יכולים להמשיך לחלוק בינונו על מהי הדרך הנכונה או היעילה יותר, ולהחליט בסופו של דבר בעזרת הכלים שמספקת לנו החברה הדמוקרטית שלנו. היינו יכולים להתעשר תוך כדי כך בתובנות שלא חשבנו עליהן, ולרתום גם את הצד השני לטובת המפעלים החשובים לכולנו.

אם רק נשכיל להתווכח ולא לשנוא.

מועדים לשמחה ולגאולה שלמה.